

ІНФОРМАЦІЙНО-ПОШУКОВИЙ ТЕЗАУРУС ОН-ЛАЙН

Олександр Кириленко,
доцент, канд. іст. наук,
завідувач відділу,
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого

Оксана Збанацька,
доцент, канд. іст. наук,
головний бібліотекар
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого

У січні 2019 р. на сайті «Бібліотечному фахівцю» (<http://catalogue.nplu.org/ipt/>) Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого розміщено новий інформаційно-пошуковий сервіс «Тезаурус». Цей ресурс є електронною версією «Інформаційно-пошукового тезауруса» (ІПТ), що створювався співробітниками бібліотеки, починаючи 1997 р.

15 тис. термінів. ІПТ представлено в онлайн-доступі з метою оперативного ознайомлення фахівців, які займаються каталогізуванням та створенням бібліографічних баз даних, із новими термінами та розробленими до них словниковими статтями.

Розміщену в ІПТ інформацію фахівці можуть використовувати для уніфікації предметних заголовків та підзаголовків (підрубрик). Представлені в ІПТ терміносполучення інвертуються.

В ІПТ представлено лексико-семантичне зібрання термінів (матеріальні речі, суспільно-політичні явища, галузі наук і практичної діяльності, процеси тощо).

Також Тезаурус містить словникові статті на:

– **географічні назви** (назви континентів і регіонів, країн, їхніх адміністративно-територіальних одиниць, етнічних земель, океанів, морів, річок, гір тощо);

– **персоналії** (власні імена видатних осіб, богів, міфічних та загальновідомих літературних персонажів та ін.);

– **установи та організації** (власні назви установ та організацій).

Словникові статті в ІПТ мають такий вигляд:

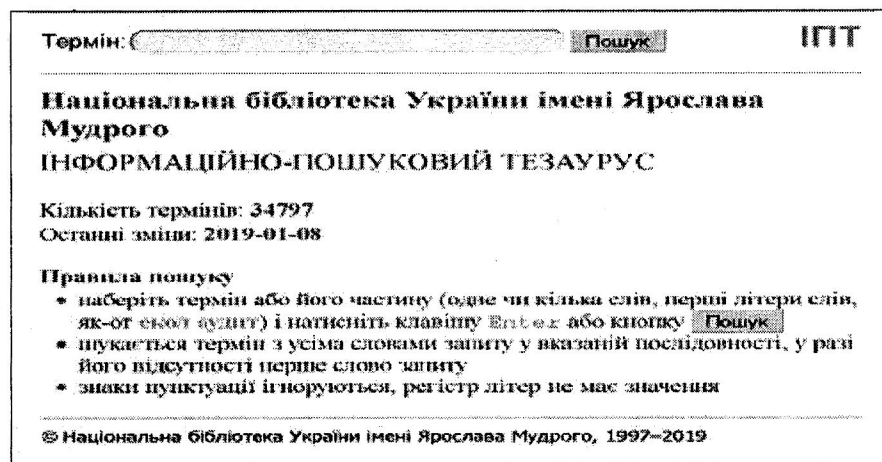

Рис. 1. Скріншот головної сторінки ІПТ

Уперше ІПТ вийшов друком у 2004 р. і став інформаційним продуктом, що активно використовується в публічних бібліотеках України при формуванні електронних каталогів та бібліографічних баз даних. ІПТ є універсальним за змістом та формується на основі опрацювання вхідного потоку документів, тому містить термінологію, яка необхідна для їх семантичного опрацювання – предметизування та визначення ключових слів у бібліотечних інформаційно-пошукових системах.

За останні майже 15 років у змістовному наповненні ІПТ відбулися значні зміни: він поповнився на більше ніж

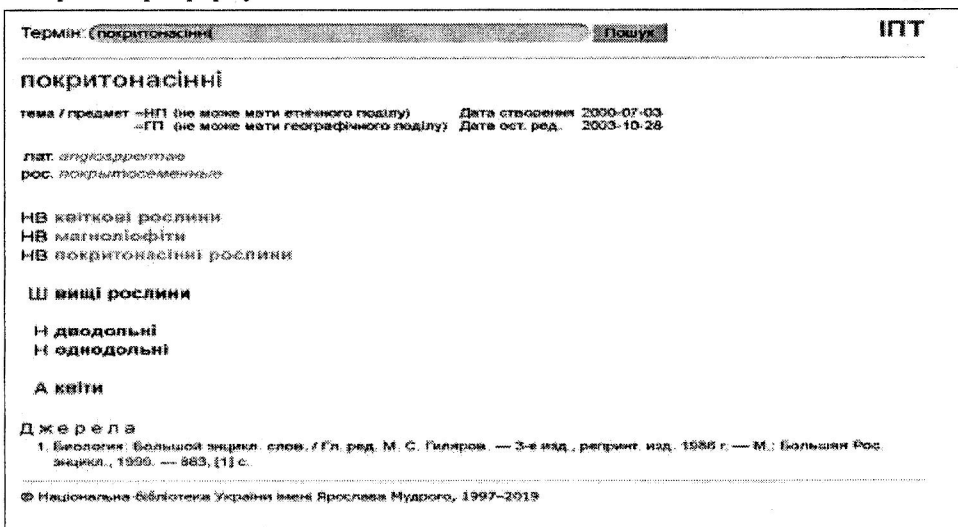

Рис. 2. Скріншот словникової статті «Покритонасінні»

Дескриптори представлено синім кольором, недескриптори – сірим.

Для зручності користувачів застосовуються позначки, які проставляються перед термінами.

Приклад словникової статті на дескриптор

Дескриптор «покритонасінні»			
Позначка	Характеристика	Шрифтове вирішення	Приклад
лат. рос.	Стоїть перед перекладом терміна латинською, російською мовами	Надруковано світлим курсивом	<i>angiospermae</i> <i>покрытосеменные</i>
НВ	Означає «не вживається». Термін з цією позначкою є синонімом дескриптора, тобто не дескриптор	Надруковано прямим шрифтом	квіткові рослини магноліофіти покритонасінні рослини
Ш	Означає «ширший термін». Це родовий термін, який передає ширше за обсягом, більш загальне поняття	Надруковано прямим напівжирним шрифтом	вищі рослини
Н	Означає «вужчий термін». Це видовий термін, який передбачає вужче за обсягом поняття, з конкретнішим значенням	Надруковано прямим напівжирним шрифтом	дводольні однодольні
А	Означає «асоціативний термін». Це термін, якимсь чином пов'язаний, споріднений із зазначеним поняттям, але не є його синонімом, родовим або видовим поняттям	Надруковано прямим напівжирним шрифтом	квіти

Приклад словникової статті на недескриптор

Недескриптор «квіткові рослини»			
Позначка	Характеристика	Шрифтове вирішення	Приклад
В	Означає «вживається». Коли існує вибір між кількома синонімами, то термін під цією позначкою є дескриптором	Надруковано прямим напівжирним шрифтом	покритонасінні

Словникова стаття відображає предмет у лаконічній формі і може мати примітки:

Види приміток	Приклади
Енциклопедичного характеру (пояснює значення дескриптора)	економічна політика Вплив держави на перебіг господарських процесів, скерованих на зовнішню та внутрішню рівновагу
Уточнювального характеру (розмежовує асоціативні терміни)	драма Під терміном драма збираються документи про один із трьох основних родів літератури. Документи про драму як театральну постановку збираються під терміном драматичний театр . Документи про сукупність драматичних творів збираються під терміном драматургія
Комплексного характеру	Використовуються терміни або терміносполучення із перерахованих нижче, наприклад, на термін дії
Шаблонного характеру	Шаблонна рубрика, передбачена для відображення документів про взаємозв'язки бібліотек з різними аспектами життя, діяльності, розвитку тощо, наприклад: бібліотеки і суспільство

При предметизуванні документів можуть використовуватися хронологічні підзаголовки (підру-

брики). До їхнього написання застосовуються такі правила:

У джерелі інформації	У бібліографічному записі
1998 рік	1998▲ ¹ р.
XX ст.	20▲ст.
1996–2000 роки	1996–2000▲рр.
XIX–XX ст.	19–20▲ст.
Початок XX ст.	20▲ст.,▲поч.
До XVI ст.	До▲16▲ст.
Кінець XX ст.	20▲ст.,▲кін.
Середина XVII ст.	17▲ст.,▲серед.
90-ті рр. XX ст.	1990-ті▲рр.
7 тис. до н. е.	7▲тис.до▲н.е.
19 тис. до н. е. – 2 тис. н. е.	19▲тис.до▲н.е.–2▲тис.н.е.
Початок XVI – кінець XVIII ст.	16▲ст.,▲поч.–18▲ст.,▲кін.
Середина V – кінець XV століття	5▲ст.,▲серед.–15▲ст.,▲кін.
Середина XIII – середина XVII ст.	13▲ст.,▲серед.–17▲ст.,▲серед.
Кінець 90-х рр. XX ст. – початок XXI ст.	1990-ті▲рр.,▲кін.–21▲ст.,▲поч.
Кінець XVIII ст. – 1914 р.	18▲ст.,▲кін.–1914▲р.
Кінець XVIII – 1-ша половина XIX ст.	18▲ст.,▲кін.–19▲ст.,1-ша▲пол.
2-га половина XVIII – початок XX ст.	18▲ст.,▲2-га▲пол.–20▲ст.,▲поч.
2-га половина XVIII – 1-ша половина XIX ст.	18▲ст.,▲2-га▲пол.–19▲ст.,▲1-ша▲пол.
40-ві рр. XIX ст. – XX ст.	1840-ві▲рр.–20▲ст.
40-80-ті рр. XX ст.	1940–1980-ті▲рр.
1647 р. – 1-ша половина XVIII ст.	1647▲р.–18▲ст.,▲1-ша▲пол.

Кожна позначка відображає тип термінологічного зв'язку.

Додаткові методичні вказівки

1. Круглі дужки ( ) та лапки « » – ніколи в хронологічних підзаголовках не використовуються.

2. Якщо хронологічні межі охоплюють кілька століть, то в хронологічному підзаголовку перед дефісом **ст.** не ставиться, а ставиться в кінці підзаголовка, наприклад: 5–15 ст.

3. Якщо хронологічні межі охоплюють кілька років, то в хронологічному підзаголовку перед тире **рр.** не ставиться, а ставиться в кінці підзаголовка, наприклад: 1996–2006 рр.

4. Якщо хронологічні межі охоплюють рік (роки) та кілька століть, то **рр.** і **ст.** ставиться, наприклад: 1860-ті рр. – 20 ст.

5. 50–60-ті рр. 20 ст. – не пишеться, а пишеться: 1950–1960-ті рр.

Як хронологічні підзаголовки (підрубрики) можуть використовуватися певні епохи, наприклад: палеозойська ера.

Інформація про можливість використання дескриптора як хронологічного підзаголовка зазначається у словниковій статті через позначення: «хронол. підрубрика».

За потреби можуть використовуватися формальні підзаголовки (підрубрики). Їх використання обмежено таким переліком:

- Бібліографічні видання
- Відеозаписи
- Візуально-проекційні матеріали
- Джерела
- Довідкові видання
- Електронні ресурси
- Збірники
- Звукозаписи

- Зображальні матеріали
- Ілюстровані видання
- Ілюстративні видання
- Картографічні видання
- Керівні й законодавчі матеріали
- Кінофільми
- Методичні посібники
- Мікроформи
- Навчальні видання
- Навчальні видання для абітурієнтів
- Навчальні видання для аспірантів
- Навчальні видання для вищої школи
- Навчальні видання для допоміжної школи
- Навчальні видання для дошкільної освіти
- Навчальні видання для іноземців
- Навчальні видання для підвищення кваліфікації
- Навчальні видання для самоосвіти
- Навчальні видання для середньої школи
- Наочні посібники
- Наукові видання
- Науково-популярні видання
- Нормативно-виробничі видання
- Нотні видання
- Популярні видання
- Практичні посібники
- Продовжувані видання
- Путівники
- Реферативні видання
- Серіальні видання
- Стандарти
- Статистичні матеріали
- Тези доповідей

Розробники ІІТ вважають, що інформаційно-пошуковий сервіс буде корисним для бібліотек-рив-практиків. Питання щодо використання ІІТ можна надсилати на e-mail: vlz@nplu.org.

¹ ▲ – пробіл.